

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY XIII.

BARCELONA 30 DE SETEMBRE DE 1890.

NÚM. 143.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA'LS ASSOCIATS.—Pera'ls no socis, 1'50 pessetas al any.—Número sol, 25 cénts. Se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON, ahont deuen dirigir-se totas las comunicacions, y en la llibreria de Verdaguer.

EXCURSIONS

MEMORIA DE LA PARTICULAR Á PRADES, CIURANA, SERRA DEL MONTSANT, CARTOIXA D' ESCALA-DEI, VILA Y MONTANYAS DE TIVISA Y MONASTIR DE CARDÓ. Del 24 al 30 d' Agost de 1889.

(Continuació.)

Ja hem dit que Ciurana está posada en lo replá d' una llarga y estreta costa rodeijada de fondos precipicis, lo qual fá que 'l poble no tinga més que duas surtidas, que son lo camí de Prades per llevant y altre que en fort zich-zach tallat en la roca, descendeix per lo single que dona al N. fins al barranch que s' esllavissa per sa falda. Aquest es el que s' ha d' agafar pera trobar la carretera de Reus y Cornudella, ó entrar en lo Priorat. Per anar á Albarca també se segueix lo propi camí fins al citat barranch, després del qual se troba ja tot lo terror cubert dels rics vinyars que per formar part de la referida comarca gosan de fama general. Lo viarany que conduheix á aquest últim poble, passa durant llarch, tret per las vessants de la serra de Prades cap al N. fins arribar prop d' una important masía, en qual lloch se passa altre torrent pera trobar desseguida la carretera que acaba en lo confí de la pro-

vincia cap á Lleyda. Marxant per aquesta vía se vá acostantse la falda del Montsant, per la que puja pausadament la carretera fins seguir per dessota del tossal, en qual part superior se presenta arrengherat lo caseriu d' Albarca. Se deixa dita carretera al trobar l' extrém d' aquella costa, entrantse en lo poble per una petita pujada que s' uneix á la meteixa. En las immediacions d' Albarca son escassas las terras destinadas al conreu per lo ingrát del terror.

Es Albarca població d' escassos recursos, tenint sos habitants la molestia d' haver de recórrer una respectable distancia pera procurarse l' aygua indispensable pera las atencions de la vida. La gent del país es de carácter franch y obert. Posat sobre una perllongada vessant de la montanya, per lo Mitjdia domina gran part del Priorat y serras de Prades y pel Nort la clotada que acaba en la serra de la Llena. Sos carrers son estrets y torts, y la iglesia parroquial, de nova construcció, rés ofereix de particular. En élla 's conserva una imatge, baix la advocació de *Ntra. Sra. del Montsant*, que abans de ser abandonada tenia son lloch en la ermita construhida en lo més elevat de la montanya, y que encara segueix en peu; es escultura de molt dubtós gust y d' escassa antigüetat.

Sortint d' Albarca, acompanyat d' un bon práctic, abans de comensar lo dia, pot, desde 'l cim del Montsant, assistirse al grandió spectacle de la surtida del sol. Una hora s' emplea en la pujada de gran pendent, que 's dirigeix per la vessant Nort, sobre un terror constituhit per grossas masses de conglomerat cális. A mida que l' excursionista s' acosta al cim s' aixampla considerablement l' horizó; al arribar á dalt se dona volta á un petit turó fins á dominar lo costat oposat de la propia montanya. ¡Quin magnífich spectacle, y quin hermós panorama desde 1080 metres sobre 'l nivell del mar! Ab quina fruició se contempla la aparició del gran astre sobre l' espay encara boyrós, y de quina manera los encesos raigs esbargeixen insensiblement las ombras que naixen de valls y clotadas, com si esporuguidas per la claror fugissen espantadas á refugiarse en lo sí de la terra, fins que per últim, y sens donarse d' éll compte l' espectador més atent, se troba en plé dia, y l' espay anegat per la llum! Es en veritat lo renaixement de la llegenda filosófico-relligiosa del antich Egipte.

Desde 'l cim del Montsant y enfront al Nort forma la meteixa

montanya una curta clotada en la que avuy queda abandonat lo petit y pobre edifici que fou abans capella de la Verge; á sos peus s' extén la estreta vall en que s' assenta lo poble d' Ulldemolins, tencat per la serra de la Llena que 's descubreix d' un extrém al altre; per dessorre d' aquésta s' extenen las espayosas planuras del Urgell, deixantse veure algunas de las poblacions mes properas, destacantse sobre 'l fons negrós de las serraladas que s' aixecan esgrahonadas fins als Pyrineus, la ciutat de Lleyda, ab tot y trobarse á respectable distancia; en direcció á Llevant corren las montanyas de Prades fins á confondres ab las de la marina, per aquéllas, y partint de la perceptible escletxa del *coll d' Alforja*, se segueix ab la vista lo blanch trassat de la carretera de Reus fins que termina sobre las serras de la Llena al tocar en la provincia de Lleyda, y sense que 's perdi cap de sas revoltas en tan llarch tret. Ciurana y la major part dels pobles del Priorat com Cornudella, Poboleda, Torroja, La Morera, etc., quedan com si diguessen als peus del espectador. S' aixecan per lo Mitjdia las montanyas de la Mola, la serra de Llaveria y las de Tivisa, més allá lluny las de Rasquera, y darrera de las primeras apareix la blavenca superficie de la mar.

Tota aquesta part del Montsant es seca y desolada. Seguint lo cim en direcció al Oest en la concavitat que forma una penya, queda una obertura que dona pas á la coneguda en lo país per *Cova Santa* del Montsant. Al penetrar en élla, pera lo que hi ha que pendre la precaució d' anar acompanyat d' un bon práctic, que dificilment se troba per esser raríssimas las ocasions en que es visitada, se presenta un ample espay d' irregulars formas, seguint promptament una especie de corredor á qual fi hi ha que baixar pera salvar lo gran desnivell que te la terra; se continua caminant per diferentas revoltas de la cova fins á estar en la que s' anomena *lo Seller*, espay de grandiosas proporcions cobert per una extensa volta de pedra y que per baix se resol en una concavitat de parets llisas inclinadas cap al centre á manera d' ample embut. La escassa llum que donan las teyas no deixa formar idea exacta de sa profunditat; es ab tot y aixó la part més important d' aquesta cova.

La baixada de la montanya se fa en direcció Nordest per desso-

ta del cim fins á arribar á poca diferencia, sobre Cornudella, y ja llavors lo corriol que 's pren va serpentejant per la vessant de la meteixa montanya pera trobar en sa falda los vinyars del Priorat. Un rato abans se passa molt prop de la ermita de Sant Joan, en bon estat de conservació y rodejada dels indispensables xiprers. Per entremitj d' aquellas vinyas se segueix la falda del Montsant en direcció oposada á la anterior, y un cop passada una petita masía construhida al costat del camí, y á bona distancia de la meteixa, se pronuncia la costa que puja fins al puig en que está situat lo poble de La Morera. En aquést sols crida la atenció la petita portada de la iglesia, com fragment conservat del temple anterior y que fou cremat en la guerra de la Independencia per l' exércit francès. Dita porta que serveix d' ingrés al modern edifici, consta d' un vano en plena cintra ab dos toros en degradació sostinguts per igual nombre de columnas per costat, adossadas al intrados d' aquéll, es d' estil bizantí y d' extremada senzillesa que reflexa la escassa importancia de la desapareguda fábbrica.

Dista La Morera de *Scala-Dei* una hora escassa en direcció una mica decantada á Ponent, quedant emplantada la Cartoixa en la recolzada á que dona lloch lo turó de La Morera y la falda de mitjdia del Montsant, quasi amagada en la clotada que forma lo terror, á la que hi ha que anar baixant desde dit poble per entre las vinyas d' aquesta part del Priorat. No hi cap dubte que la posició del edifici seria deliciosa en los temps en que sos encontorns estavan coberts d' espessos boscos, pero avuy te la monotonia de las grans extensions plantadas de ceps.

Rés dirém de la que fou en sos bons temps la rica Cartoixa, primera d' Espanya, fundada en el sigle XII per Alfonso *lo Cast*; la ASSOCIACIÓ ho sab ja, com coneix també son actual estat per altres excursions verificadas al meteix lloch. Avuy se vá allí á véure rés més que ruinas, parets enderrocadas, edificis cayguts, murs destruhits y archs y voltas fets á trossos; heus aquí la única y sola cosa que troba qui 's passeji per las hortas en que s' ha convertit lo solar de tant poderosa comunitat monástica. De lo que fou iglesia resisteix encara la acció del temps part de la volta apuntada y d' estil románich que la cubria, permetent son gruix y sòlida construcció que sobre élla arrelin diferentas plantas, y especial-

ment un pí que en superba posa ha crescut ufanós adquirint respectable alsada. Lo sagrari, posat á continuació del presbiteri, encara que del tot destrossat espera algun temps pera caure. Com obra probablement del sigle xvii pertany al estil llavors dominant; los preciosos mármols que 'l revestian, dividits en fragments, de rés serveixen, y de lo que fou claustre, celdas y dependencias, sols los restos escampats per tot arréu marcan llur emplaçament. De tota manera queda ben senyalada la especie de reconstrucció de que aquest edifici fou objecte en los últims sigles, que per la molta importancia que tingué lo deixá hórfe de valor arqueològich.

Seguint lo llit d'una riera se troban al poch rato las casas de *Scala-Dei*, conjunt d'edificis de diferents condicions que formavan part del monastir, y desde ahont per camí de ferradura, se vá successivament passant per diferents collets, de constitució arenisca, que forman la terra d'aquest costat del Priorat, apartantse sempre de la falda del Montsant. Una hora després, y al terminar una revolta del camí, se posa á la vista lo poble de Vilella Alta, ab son blanch caseríu apinyat dessota lo barroch campanar de la iglesia, y una mica més enllá Vilella Baixa se deixa veure formant també un compacte aplech d'edificis. Mes tart la configuració del terreny permet descubrir la ribera de Ciurana y 'l poble de Torroja sobre la vora esquerra, y al poch temps d'haver donat volta á la montanya en qual cim se troba la ermita de la *Consolació*, s'arriba á Gratallops, posat també sobre un dels collets abans referits, á las duas horas próximament de *Scala-Dei*. Poble aquest d'aspecte modern rés hi ha que fixi la atenció. La iglesia sembla obra del últim sigle; sa planta es de creu llatina ab cúpula en lo crehuer, y 'l campanar de forma vuytavada acabant en xapitell; es lo tipo general en la comarca.

JOAQUIM DE GISPERT.

(Continuará.)

EXCURSIÓ DE SANT JULIÀ DE VILATORTA AL SANTUARI DE NOSTRA SENYORA DE CABRERA, PER RODA Y L'ESQUIROL.—28 d'Agost de 1890, (particular.)

Trovantse á *Sant Julià de Vilatorra* nostre consoci En Francesch Carreras y Candi emprengué la excursió desús dita. Lo ca-

mí que seguí fou una línia mes ó menys dreta, segons lo terror ho permetia, envers lo Nort. Passá als 30 minuts per entrenitj de la vila de *Folgarolas* (notable per sa portalada y capitells romànichs y gòticas sepulturas) y lo dolmen y capella de *Sant Jordi* en lo *Puig-sas-llosas*; y sempre per curriols y camins carreters, per des-sota la capella de *Sant Jaume*, arribá á la antiquíssima *Roda*, un dels més importants centres fabrils que posseheix la regió Ausonense. De *Vilatorta* á *Roda* hi estigué 1 hora 15 minuts, passant per entre camps conreuhats y pedreras en explotació en los vòlts de *Folgarolas*.

Visitada la iglesia, barroca y gens notable, emplantada en la part antiga ó sia en la vorera esquerra del Ter, fen via envers l' *Esquirol*, nom donat vulgarment á *Santa Maria de Corcó*. Als 40 minuts ovirá dalt d' un serradet mes baix que las singleras que 'l rodeixen, mitj tapat per las bromas del Ter, lo romànich monastir cluniacense de *Sant Pere de Casserras*, presentantse molt proper al camí per hont passava, mes d' impossible accés per aquell cantó, puix lo riu al envoltar encaixonat entre altas voradas per tres de sos costats aquella montanya, impedeix lo pas á quí hi vagi del altre costat. A uns 15 minuts mes de marxa, ovirant al lluny *Vich*, *Manlleu*, *Sant Hipòlit de Voltregá* y *la Gleva*, 's distingeix enfonsat en la *Plana* lo feixuch y quadrat campanar de *Sant Martí sas Corts* (20 minuts apartat del camí que seguia) que recorda extraordinariament al de *Sant Sadurní d' Osormort* en las *Guilleries*.

Feyan 3 horas 30 minuts que marxava, quan arribá al *Esquirol*, emplantat en una altura que s' ovira de bastant lluny. Abans d' entrarhi digué 'l guia:

— *Al Esquirol no s' hi entra ni per mar ni per terra.*

— *¿Donchs per hont?*

— *Per las rocas.*

Y efectivament té rahó 'l ditxo, puix que 'l camí, rocós já al eixir de *Roda*, ho va essent més cada vegada, augmentant en aridesa lo terror, com més s' acosta al *Esquirol*, evidenciant la existencia d' un inmens llit de roca, damunt del que, poch palmes de terra forman las feixas de migrat cultiu ó escás arbrat que 's percibeixen entre tant de terror herm, com es el que forma aquell inmens

arenys de roca viva. Així se compren que en l'espai de 30 anys, l'*Esquirol*, ó sia *Santa Maria de Corcó*, hagi disminuït de població d'un modo important, puix de 1700 y pico d'habitants ha passat á 1034 que doná lo darrer cens, prestant notable contingent de sos vehins, á las fàbricas y colonias fabrils establertes en aquest espai de temps, en las voras del Ter.

La iglesia parroquial de Santa María es gran y espayosa; més, barroca y de poch gust; li dona cert caracter y bellesa, son enlairat campanar y los alterosos xiprers del cementir davant de la porta principal. Las casas están edificadas damunt la roca viva, inseguint lo meteix ordre que en las demes del territori Vigatá: sobre dels portals, las llossanas de pedra portan inscripcions alusivas al ofici del propietari, fetxa de llur construcció, emblemas y lemas piadosos etc; petites plataformes surten enfora á cada costat de las finestras pera posarhi testos de flors; moltes ostentan llargas balconadas de fusta etc.

Separada del poble envers NE. y al cantó oposat d'un rieral que passa pel peu del turó, hi ha una barriada coneguda per *carrer del Pont*, per causa d'un pintoresch pontet románich de cinch ulls, en lo que es antich camí d'anar á Olot, passant per can *Tonigrós*, altre petit y apartat barri del *Esquirol* en un alt serrat, y cá la *Rotllada*. Deixá eix pont y camí per empendre un dolent curriol que dretament condueix á *Sant Juliá de Cabrera*, parroquia formada per casas escampadas al peu de las singleras y vertents de *Nostra Senyora de Cabrera*, enclosa dins lo terme municipal de *Santa Maria de Corcó* que arriba fins la divisoria de las provincias de Barcelona y Girona. De *Vilatorta* á *Cabrera*, tardá cinch horas en arribarhi. La iglesia de *Sant Juliá*, petita, es poch important, apareixent en ençisador conjunt, envoltada pels xiprers y tanca del cementir. Junt á ella duas casas més, forman lo sol conjunt de poblal. Lo dia aquell era 'l de sa festa major que ab ben poch s'hi conexía: ofici solemne, balladas á la tarde en una de las masías, y tir al blanch primitivament organísat ab un pollastre y un colom lligats per una pota, al que 's fá precís tombar d'un cop de pedra á la distancia de 30 passos.

La ascensió de *Sant Juliá* al cim del single hont es la ermita de la Mare de Deu de *Cabrera* (1 hora) es cansada per la forta

pendent del viarany que hi condueix, passant pel mitj d' una alta y espessa roureda plena de boixos y falgueras. Est viarany queda del tot canviat al entrar en la provincia de Girona y terme de *Fulgás*, pel coll de dessota 'l Santuari, transformantse en empedrat y arreglat camí, que si bé no disminueix en sa pendent, augmenta en amplaria, essent tot éll de prop dos metres. No 's descubreix la Capella fins que s' hi es. L' edifici, modern, consta d' una sola nau de regulars dimensions, ab campanar altarós de cuberta punxaguda. Porta la data del 1611 podent esser continuador d' un altre mes antich enderrocat al edificarse l' actual. La singlera forma una gran plataforma en son extrém Oriental, ocupada per la Capella, una masía y varias feixas de conreu; s' estreny en direcció NO. d' aytal manera que durant un llarch espay de 200 á 300 metres, varia sa amplada, de 12 á 4 metres, haventhi sempre 'l precipici dret y espatat á un y altre cantó, essent sols accessible la singlera pel indret que s' hi puja. Una osca estreta d' un metre, la separa de la prosecució del altre costat del propi cim, á poca diferencia d' igual altura, que s' exten envers las montanyas de *Vidrà*, sols practicable pel home de cap molt seré. S' oviran desde allí las planas de *Vich* y de *Olot* ab munió de montanyas per tots indrets, entre las que produheixen mágich efecte las retalladas de las *Guilleries* ab lo Ter encaixonantshi y obrintse pas per son mitj.

Nostra Senyora de Cabrera podém senyalarlo com lo centre dels dominis del antiquíssim Vescomtat de *Cabrera* y de *Bas*. No hi ha sigut possible trobar per mes que ho buscá, en lo territori del primer, que es proximament lo comprés de *Sant Romá de Sau* á *Pruit* y á damunt de *Sant Pere de Torelló*, ni 'l recort ni la existencia de runas que comprobin la d' algun castell, dels en que apoyaren lo manteniment de llurs drets juridicionals los senyors feudals d' alashoras.